

Діденко К.В.

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ЖИТЛОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАУКОВИХ ПРАЦІВНИКІВ СРСР У 1920–1930-х рр.

Особливе місце в структурі повсякденного життя людини займають житлові умови. Сьогодні науковцями доведено, що місце проживання людини водночас є життєвим, повсякденним і культурним простором її буття.

У статті в межах окресленого хронологічного періоду досліджено питання про житлові умови наукових працівників. З'ясовано, що означена проблема практично не досліджена сучасними науковцями. У дослідженні проаналізовано архівні матеріали, що містять інформацію про створення та діяльність Центральної комісії з поліпшення побуту вчених (ЦеКУБУ) при РНК РСФРР, Житлової секції ЦеКУБУ та РЖСКТ «Наукові робітники».

Розглянуто діяльність створеної в 1921 р. при РНК РСФРР Центральної комісії з поліпшення побуту вчених (ЦеКУБУ), яка брала безпосередню участь у вирішенні житлових проблем науковців і завдяки діяльності якої почали здійснюватися заходи з покращення житлових умов науковців шляхом декларування в законодавчому порядку пільг стосовно права користування житлом.

Зазначено, що в житловій політиці СРСР у 1920–1930-х р. з'явилися такі нові терміни – «ущільнення» та «самоущільнення» які стала важким випробуванням для міських жителів. Міська влада отримала право виселяти жителів, які вважалися класовими ворогами, та підселяти в їхні квартири інших людей.

Установлено, що крім основної житлової площі, наукові робітники використовували «зайві» кімнати як бібліотеку, лабораторію або кабінет для наукових робіт.

Підкреслено, що у 20-ті р. ХХ ст. важливим напрямом діяльності ЦеКУБУ у вирішенні побутових проблем науковців стало питання організації будівництва житла. Саме тому у Москві в даний період було створено житлово-будівельних кооператив «Науковий робітник» для всіх науковців міста. Окремим питанням було забезпечення житлом тих вчених, які приїжджали у міста, зокрема в Москву, на час виконання певних наукових завдань.

Ключові слова: радянська влада, наукова інтелігенція, ЦеКУБУ, житлова криза, житлові умови, «ущільнення» «самоущільнення», «зайва» кімната.

Постановка проблеми. За перші десятиліття свого існування радянська влада свідомо та цілеспрямовано перетворила житло з первинної потреби життєвого простору людини в ефективне знаряддя соціальної інженерії. Житло стало таким собі засобом заохочення чи покарання з боку держави. Влада карала позбавленням житла, виселяючи на вулицю непокірних. Вона ж і нагороджувала житлом та додатковими метрами тих, хто мав заслуги перед державою. Таким чином житло перетворилося у засіб «контролю-примусу», а держава стала єдиним власником і розпорядником квадратних метрів. У таких умовах гостра житлова криза, яку переживало радянське суспільство, особливо відобразилася на науковій інтелігенції. Житлова політика нової влади визначалася проблемами житлового дефіциту та низкою ідеологічних чинників. По-перше, спільне проживання було визнано новою моделлю людських взаємо-

відносин. По-друге, нова влада всіма зусиллями сприяла поліпшенню житлових умов робітників, тому їх житлові проблеми вирішувалися в першу чергу, дуже часто шляхом «переділу».

Аналіз основних досліджень і публікацій. Науковий інтерес до подій, що відбувалися у 1920–1930-ті роки в СРСР, був і залишається значним. Соціальні реалії цього періоду десятки років досліджуються вітчизняними й зарубіжними істориками. Але варто зазначити, що питання житлового забезпечення науковців у 20–30-х рр. ХХ століття висвітлено лише частково і фрагментарно. Вагомий внесок у дослідження житлового питання науковців у 1920–1930-ті роки в СРСР зробили – А. Канчєєв [5], Г. Петаченко [9], И. Тайцплін [15], В. Ясинская [16].

Постановка завдання. Автор ставить за мету на основі літератури, періодичних видань та архівних джерел дослідити житлове забезпечення

наукових працівників СРСР в 1920–1930-х роках зі сторони держави.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Після приходу більшовиків до влади було видано резолюцію про конфіскацію квартир заможних містян, в цю категорію потрапили й науковці. Взагалі, житлові права наукової інтелігенції порушувалися з самого початку існування радянської влади. Наглядним прикладом цього є записка В. Леніна, адресована президії Петроградської ради у зв'язку з листом М. Горького до Центральної комісії з поліпшення побуту вчених при Раднаркомі. У листі вказувалося на систематичне порушення виконкомом Петроградської ради житлових прав науковців. У квартири вчених, нехтуючи охоронними посвідченнями, виданими ПетроКУБУ, житлові відділи і комбіді вселяли інші сім'ї, чим позбавляли вчених можливості нормально працювати у своєму кабінеті чи лабораторії. Голова ПетроКУБУ просив надати виконкому Петроградської ради відповідні вказівки і захистити квартири професорів і вчених від насильного заселення [5, с. 119].

В умовах погіршення якості життя наукової інтелігенції країни влада змушена була вдатися і до заходів захисту їх житлових прав. З процесом «пролетаризації» міст у 1920-х – 1930-х рр. проблема житла проявлялася особливо гостро та зачепила науковців. З самого початку свого існування радянська влада більшість житлового фонду міст націоналізувала і передала в розпорядження міським органам влади. Саме вони тепер стали визначати і встановлювати норму житлової площі на одного мешканця. Однак вона не була сталою і постійно змінювалася у залежності від реальної ситуації. Так, наприклад, у Москві в 1920 р. норма житлової площі становила 9,3 м², у 1923 р. – 6,8 м², у 1926 р. – 5,3 м² на одного мешканця. В особливому становищі перебував Ленінград, де, згідно постанови губернського виконавчого комітету, норма користування житловою площею складала 12 м² і додатково ще 7 м² на одну сім'ю. Таких норм житлової площі не було встановлено в жодному іншому місті СРСР [9, с. 22].

Міська влада також отримала право виселяти жителів, які вважалися класовими ворогами, та підселяти в їхні квартири інших людей. Така практика отримала назву «ущільнення» та «самоущільнення» й стала важким випробуванням для міських жителів. Значення термінів «ущільнення» та «самоущільнення» пояснюються в Практичному коментарі до інструкції Житлового Відділу Московського комунального господарства про

порядок ущільнення житла: «Ущільненням називається збільшення мешканців даної житлової площі або позбавлення мешканців частини житлової площі. Ущільнення може бути примусовим і добровільним. Примусове ущільнення називається просто «ущільненням», здійснюється незалежно від згоди на нього тих, кого ущільнюють, а добровільне ущільнення, що називається «самоущільненням», полягає у наданні частини житлової площі новим мешканцям, що вселилися до житлового приміщення зі згоди тих, хто ущільнюється» [13, с. 33].

До закінчення Громадянської війни в Росії наукові працівники у своїх житлових правах не відрізнялися від всього населення. Але з створенням в 1922 р. ЦеКУБУ і місцевих КУБУ почали прийматися заходи з покращення житлових умов наукової інтелігенції шляхом декларування на законодавчому рівні пільг на користування житлом. Першим документом у цьому напрямку став декрет РНК РСФРР від 16 січня 1922 року «Про заходи з покращення житлових умов наукових працівників» [4, с. 79]. Відповідно до цього документа представникам наукової інтелігенції надавалася низка пільг у користуванні житлом. Зокрема, усі науковці, що були зареєстровані в ЦеКУБУ могли розраховувати на одну додаткову кімнату для проведення наукової роботи понад загальні житлові норми, а також, у виняткових випадках з особливого дозволу Комісії з покращення побуту вчених, право користування приміщеннями для лабораторій, бібліотек, колекцій та різноманітних наукових занять, необхідних за фахом. Виселення науковців із займаних ними приміщень могло відбуватися лише за рішенням суду у разі хижацького ставлення до житла, що призводило до його руйнування, відмови від внеску належної за приміщення плати чи порушення письмового договору найму. Також місцевим комісіям надавалося право видавати посвідчення, що оберігали житлові права науковців. На практиці діяльності Московського та регіональних КУБУ такі посвідчення були гарантією охорони житлових прав науковців. У більшості випадків конфлікти залагоджувались в результаті звернення відповідної КУБУ до судових чи адміністративних інстанцій. У небагатьох випадках житлові питання доводилися до відома ЦеКУБУ, яка зверталася за вирішенням питання до головного Управління комунального господарства, що завжди допомагало ЦеКУБУ й пропонувало місцевим житловим органам переглянути свої рішення стосовно житла наукових працівників, а в деяких випадках навіть скасовували їх рішення [14, с. 38].

З початком 1924 року житлові умови наукової інтелігенції дещо погіршилися у зв'язку з прийняттям 9 січня 1924 р. Постанови ВЦВК, згідно з якою установи та підприємства, за якими були закріплені житлові приміщення, отримали право виселяти осіб не пов'язаних з службою чи роботою на даних підприємствах. Це право виселення поширювалось і на науковців, при тому без надання іншої житлової площі. Становище ускладнювалось у великих містах у зв'язку з нестачею житлового фонду. У Москві, наприклад, районні відділи управління нерухомим майном, а пізніше й деякі суди, взагалі ігнорували «безумовне» право наукової інтелігенції на «самоуцілювання» [14, с. 39].

З огляду на це ЦеКУБУ та Центральне Бюро Секції наукових працівників звернулися до РНК з постановою про житлові права наукових працівників. Перемовини завершилися Декретом РНК РСФРР від 31 липня 1924 р. «Про заходи поліпшення житлових умов наукових працівників». Декрет затвердив право наукових робітників, які були зареєстровані в Центральній Комісії сприяння вченим і в її місцевих органах – комісії з поліпшення побуту вчених або в секціях наукових робітників губернських відділів профсоюзного союзу робітників просвіти, на одну додаткову кімнату для наукових занять поверх тієї площі, що вони вже мали відповідно до законодавства про житлові права наукових робітників, а також науковим робітникам за дозволом комісії з поліпшення побуту вченим надавали дозвіл на додаткове приміщення для лабораторій, бібліотек, різного виду наукових робіт, які вимагали спеціального обладнання [3, с. 867].

Також Декретом від 31 липня 1924 р. було підтверджено право ЦеКУБУ видавати вченим посвідчення, що оберігали їх житлові права. Було зазначено, що «...удостоверения, выдаваемые научным работникам на право пользования дополнительной комнатой или площадью, должны быть до выдачи заинтересованному работнику предварительно зарегистрированы комиссиями по улучшению быта ученых или секциями научных работников губернских отделов профессионального союза работников просвещения в органе, ведающем учетом жилых помещений» [3, с. 868].

В той же час «зайва» кімната, що використовувалася як бібліотека, лабораторія або кабінет, весь час перебувала під загрозою – під контролем подібні квартири тримали представники житлових товариств і нерідко вимагали навіть від власника, який мав високий соціальний статус, вселення

третіх осіб із «моральних міркувань», – так історик Н. І. Карєєв відзначав як тяжкий обов'язок – постійно «добиватися посвідчення на новий рік у тому, що маю право на зайву кімнату у своїй квартирі» [8, с. 10].

Оскільки житловий фонд Москви і далі знаходився у кризовому стані, то було встановлено обмеження стосовно виділення додаткових площ: «.. на каждую семью научного работника не может быть отведено более одной дополнительной комнаты или более двух дополнительных площадей в двадцать квартирных аршин, хотя бы число научных работников в семье и превышало двух человек» [3, с. 865]. Якщо ж вчений проживав без сім'ї, то права на додаткову кімнату не мав. Також варто відзначити, що додаткові квадратні метри надавалися вченому за їх наявності в житловому фонді. Декрет закріпив право вчених на «самоуцілювання» протягом двох тижнів з моменту звільнення житлової площі, «...причем самоуплотнение должно производиться в первую очередь членами семьи, а при отсутствии таковых – жильцами данного дома из числа трудящихся, не удовлетворенных жилой площадью по установленной норме; при отсутствии этих категорий – посторонними гражданами из состава трудящихся» [3, с. 868].

Наступні постанови та адміністративні розпорядження, з однієї сторони, підтверджували та закріплювали ці права вчених, а з іншої – запроваджували нові пільги. Циркуляром Наркомату юстиції РСФРР від 2 березня 1925 р. «Про порядок розгляду справ про житлові права наукових працівників» та декрету ВЦВК і РНК РСФРР від 13 квітня 1925 р. «Про додаткові заходи з поліпшення житлових умов наукових працівників» детально пояснювався принцип і порядок розгляду справ про житлові права наукових працівників. Зокрема, при розгляді народними судами справ, пов'язаних із суперечками про право науковця на житлову площу, обов'язковим ставало залучення в якості третьої особи місцевих Комісій поліпшення побуту вчених незалежно від надання чи ненадання науковим працівником згоди на їх залучення [6, с. 173, 184].

Вищевказані документи внесли ясність в трактування та застосування декретів, що стосувалися житлових прав наукових працівників. В Росії ситуація змінилася насамперед в Москві, де 90 % всіх житлових конфліктів, вирішених в судовому порядку після публікації циркуляра 2 березня 1925 р., завершилися на користь вчених. Протягом 1925–1926 рр. в московських судах було

розглянуто 487 справ, що стосувалися житлових прав наукових працівників. Найбільша кількість позовів (124) стосувалася права отримання додаткової кімнати. 158 справ стосувалися вилучення надлишків квадратних метрів та переселення, яке в більшості випадків пояснювалося прагненням домоуправління позбавити науковців додаткових кімнат і замінити їх додатковою площею в 20 аршинів в кімнатах інших господарів або й в інших квартирах. У 58 справах розглядалися право вчених на «самоущільнення» [15, с. 40].

Постановою ВЦВК і РНК від 16 червня 1926 р. «Про обмеження примусових ущільнень та переселень у квартирах» підтверджувалося зобов'язання для підприємств та установ, за якими закраплені житлові будинки, у випадку виселення забезпечувати наукових працівників придатною для проживання житловою площею та транспортними засобами для переїзду. До того ж виселення відбувалося тільки з 1 квітня до 1 листопада [14, с. 41].

Ще більше значення мала постанова ВЦВК та РНК від 16 серпня 1926 р. «Про обмеження примусових ущільнень та переселень в квартирах». Стаття 4 цієї постанови відзначала, що «в отношении дополнительной комнаты или площади, представляемых некоторым категориям населения на основании существующих законов, не допускается принудительного изъятия комнат, установленного ст. 2 настоящего постановления, а равно не допускается принудительного уплотнения и переселения, установленных ст. 3 настоящего постановления для закрепленных домов. Как в домах закрепленных, так и во всех остальных (муниципализированных, национализированных, арендованных государственными учреждениями, частно-владельческих и т.п.) научные работники сохраняют предоставленное им законом безусловное право на самоуплотнение, в случае освобождения в квартире комнат сверх закрепленных за данным научным сотрудником» [14, с. 42].

Затвердження житлових прав науковців на законодавчому рівні стало важливим чинником в поліпшення їх житлових умов. Однак, умови проживання наукових працівників залишалися вкрай незадовільними. Вся ситуація зводилася лише до збереження за ними тієї житлової площі, якою вони володіли. І це стосувалося і столиці, і великих провінційних центрів, і маленьких міст. Життя науковців та їх сімей за такої житлової політики радянської влади перетворювалося на суцільні проблеми і побутове пекло. Позбавлені можливості мати окремий кабінет для творчої

праці, маючи під боком галасливих, а часто й асоціальних сусідів, вчені змушені були боронити свої метри житла, родину, що призводило до зниження їх наукової активності та продуктивності наукової праці. Брак житлової площі згідно норми змушував науковців мешкати в сирих, холодних, без елементарних зручностей приміщеннях. Приклад, 29 жовтня 1927 р. Центральна комісія сприяння побуту вчених (ЦеКУБУ) рапортувала Голові РНК СРСР А. І. Рикову: «Серед населення Москви, що гостро потребує задоволення житловою площею, є значна кількість висококваліфікованих учених, житлові умови яких надзвичайно важкі. <...> Є навіть ті, що ночують у бібліотеках, креслярських та інших приміщеннях» [1, арк. 65].

Станом на початок 1928 р. в Москві було зареєстровано шість з половиною тисяч наукових працівників, з них менше трьох тисяч користувались додатковою кімнатою або додатковою площею для наукової роботи. Судові ж спори з приводу «надлишків» займаної житлової площі, квартирної платні, приміщень спільного користування, різні вимоги людей, чужих один одному, що спільно проживали в одній квартирі створювали для науковців таку ситуацію, яка позбавляла їх можливості продуктивно працювати [9, с. 24].

У важких житлових умовах перебувала наукова інтелігенція в провінціях. Навесні 1928 р. ЦеКУБУ та ЦБ РНК надіслали в місцеві відділи РНК анкети з метою ознайомлення житлових умов наукових працівників. З'ясувалось, що житлове питання в провінції знаходилося у не кращому стані ніж у великих містах – більшість науковців не мали окремих кімнат чи додаткової площі для роботи, часто проживали в сирих і холодних, без каналізації та ремонту квартирах. До цього варто додати байдуже, а інколи й вороже, ставлення місцевих комунальних органів до житлових проблем науковців [9, с. 24].

Анкетування виявило факти відмови надання додаткових кімнат, примусового вилучення житлової площі, порушення прав самоущільнення наукових працівників тощо. Частими були випадки, коли на звернення науковців до відділів комунального господарства про порушення їх законних прав, отримували у відповідь грубу відмову.

Найменш забезпеченими житлом були наукові працівники таких регіонів, як: Ярославль, Краснодар, Владикавказ, В'ятка, Казань, Ростов-на-Дону, Свердловськ, Смоленськ, Твер [16, с. 50].

Наприклад, Казанський відділ РНК повідомляв про надзвичайно важкі житлові умови

наукової інтелігенції свого краю: «Жилая площадь в коммунальных, жилищно-кооперативных и частных домах была недостаточна. В большинстве случаев в квартирах отсутствовали канализация, водопровод, теплые уборные. Имелись квартиры, помещенные в одном доме с пивной и лавкой Госспирта, в результате чего против окон квартир научных работников с утра до вечера слышится пьяная песня, ругань, происходят драки и проч. До 50 % научных работников имеют сырые и холодные квартиры, требующие капитального ремонта, который не производится за отсутствием средств» [16, с. 52].

Про такі ж важкі житлові умови повідомляли Калужька, Кубанська, Рязанська, Свердловська, Смоленська, Томська та інші відділення РНК. З 23 місцевих відділень РНК, що надіслали відомості про житлові умови наукових працівників, 18 вказували на незадовільні як житлові, так і побутові умови, в яких доводилося жити та працювати науковим працівникам.

Станом на 1926-1927 рр. у питанні вирішення житлових проблем науковців вдалося добитися цілої низки пільг. Тепер науковці отримали право на окремих кабінет, додаткову житлову площу за нормальною оплатою тощо. Завдяки клопотанням ЦЕКУБУ денационалізувалися будинки науковців і закріплювалися у довічне безоплатне користування помешкання і дачі для наукових працівників та їх родин.

Окремим питанням було забезпечення житлом тих вчених, які приїжджали у міста, зокрема в Москву, на час виконання певних наукових завдань. Тут варто відзначити діяльність ЦЕКУБУ з організації в Москві спеціального гуртожитку для вчених з інших міст та регіонів. Спочатку такий гуртожиток було відкрито при Будинку вчених й було розраховане на 12 осіб, але наприкінці 1922 року ЦЕКУБУ отримала окреме приміщення, де й було відкрито гуртожиток на 70 місць, 12 з яких призначались для безкоштовного користування наукових працівників, які приїжджали в Москву для тривалих наукових занять. Інші 58 місць надавалися за визначену плату науковцям, що прибували для короткотривалих наукових занять, у службові відраження, для участі в наукових з'їздах чи конференціях. З 1 липня 1924 р. всі 70 місць надавалися на платній основі в розмірі 1 крб. на добу. У зв'язку з збільшенням видатків з 1 липня 1925 р. ця плата збільшилася до 1 крб 50 коп. на добу [14, с. 39].

У Москві було створено цілу низку житлово-будівельних кооперативів науковців. В основу

їх створення лягли постанови Московської ради від 14 серпня 1926 р., 31 березня 1928 р. та 15 квітня 1931 р.

У 1925 р. при Житловій секції ЦЕКУБУ було засновано робітничо житлово-будівельний кооператив товариство (РБКТ) «Наукові робітники», що входило до складу робітників ЖБКТ Московської губернії. Його кошти склалися: 1) з внесків членів кооперативу у вигляді 100 руб. з кожного члена; 2) 20% суми, складеної із внесків членів робітничо житлово-будівельного кооператива товариства із розрахунку 1000 руб. за кв. саж. житлової площі; 3) 80% суми, що потрібна для будівництва (двох кам'яних будинків на 30 квартир, дерев'яного будинку на 4 квартири), – із позички, отриманої від Цескомбанку [1, арк. 88].

На момент свого заснування кооператив об'єднував 79 науковців [2, арк. 36], станом на 27 серпня 1927 р. РБКТ налічував 120 осіб [1, арк. 89].

До 1931 р. кооператив налічував вже 1630 членів, об'єднував навколо себе значну групу науковців: до його складу якого входили члени восьми наукових колективів – Комакадемії, Інституту червоної професури, 1-го МДУ, Вищої художньо-технічної майстерні, Тимірязєвської академії, інститутів, які були розташовані в районі Воронцового поля.

28 лютого 1930 р. ВЦВК і РНК СРСР видали спільну постанову «Про право користування додатковою житловою площею» [10, с. 181]. Відповідно до цієї постанови користуватися додатковою площею могли: заслужені діячі науки, культури та техніки, винахідники, що виконували систематичні завдання державних органів або вже надали державі винаходи чи вдосконалення, якщо вони продовжували працювати в галузі винахідництва, а також науковці, зареєстровані у ЦЕКУБУ або в Секціях наукових працівників професійних спілок працівників освіти. Додаткова житлова площа понад встановленої загальної норми житлової площі надавалася науковцям у вигляді окремої кімнати. У разі її відсутності, додаткова площа надавалася в розмірі 10 м². Ці додаткові житлові можливості забезпечувалися із наявності вільної площі або площі, що вивільнялася в даній квартирі після задоволення її мешканців, що потребували житлової площі за встановленою нормою. Отримана науковцями додаткова житлова площа не могла бути вилучена при переселеннях чи ущільненнях.

У газеті «Известия» від 1 квітня 1933 № 36 було опубліковано постанову центральних орга-

нів влади від 27 березня 1933 «Про поліпшення житлових умов науковців». Постановою, зокрема, передбачалося створити свій житловий фонд КСУ (на той час частина питань забезпечення стала переходити у відання Комісії сприяння вченим), поповнюватися цей фонд повинен був за рахунок звільнених науковцями кімнат. Так поступово все житло, яке займали наукові працівники, надходило в розпорядження КСУ і комісія безпосередньо розподіляла його [7, с. 2].

З метою закріплення за науковими працівниками пільг, наданих нормативно-правовими актами попередніх років, та подальшого покращення їхніх житлових умов 20 серпня 1933 року ВЦВК та РНК видано Постанову «Про житлові права наукових працівників» [11, с. 48]. Відповідно до Постанови «научные сотрудники в отношении прав на получение жилой площади в домах муниципального фонда и домах жилищно-строительной кооперации приравниваются к индустриальным рабочим» [11, с. 47].

Даний документ був значним кроком вперед в галузі забезпечення житлом наукових працівників, оскільки вчені були прирівняні у праві отримання житла до робітників. Також було ще раз визначено право вчених на додаткову кімнату або житлову площу розміром 20 м², яка закріплювалась за науковцем спеціальним свідоцтвом, що видавалося Комісією сприяння вченим при РНК СРСР. За вченими було закріплено першочергове право на самоущільнення за умови звільнення житлової площі у квартирі. У випадку смерті наукового робітника вся займана ним площа (в тому числі і додаткова) зберігалася за його родиною протягом трьох місяців на умовах оплати як і раніше.

Вся житлова площа (основна і додаткова), яку займав науковий робітник в будинках муніципальних фондах, після його виселення потрапляла у розпорядження Комісії сприяння вченим при СНК СРСР або Секції наукових робітників для заселення наукових робітників. При розгляді житлових справ наукових робітників в судовому засіданні обов'язково запрошували представників Комісії сприяння вченим при РНК СРСР або представників Секції наукових робітників.

Постановою ВЦВК та РНК від 10 червня 1935 р. було розширено коло вчених за рахунок винахідників, яким відповідно до Постанови «Про житлові пільги винахідників», надавалися всі житлові пільги, визначені законом для наукових працівників [12, с. 49].

Висновки. Таким чином, житлова політика в СРСР 1920-х–1930-х рр. була двоякою. З одного боку, вона була дискримінаційною, зверненою на «соціально чужі елементи», на «нетрудові елементи» та протекціоністською, що охоплювала різні категорії «соціально близьких» і спеціалістів-«попутників»: вчених, інженерів, лікарів, діячів культури та інших. У питаннях примусу до праці та лояльності до радянської влади житло служило засобом впливу на всі соціальні групи, у тому числі і на наукову інтелігенцію. Радянська влада планомірно і послідовно налагоджувала систему контролю над життям вчених за допомогою житла. Приймаючи нормативні акти, що позбавляли науковців можливості мати власний суверенний простір для проживання, вона перетворила житло в чинник, що визначав свідомість і поведінку людини, ступінь її залежності від держави.

Список літератури:

1. Государственный архив Российской Федерации. Ф. Р-5462. Оп. 9. Спр. 306. 125 арк.
2. Государственный архив Российской Федерации. Ф. Р-4737 («Комісія сприяння вченим при РНК СРСР»). Оп. 1. Спр. 378. 136 арк.
3. Декрет ВЦИК, СНК РСФСР от 31.07.1924 «О мерах к улучшению жилищных условий научных работников: Декрет ВЦИК и СНК РСФСР от 31 июля 1924 г.» // Собр. узаконений и распоряжений Рабочего и Крестьянского правительства. 1924. Отдел первый. № 68. С. 865–867.
4. Декрет СНК РСФСР «О мерах к улучшению жилищных условий научных работников» // Собрание узаконений и распоряжений рабочего и крестьянского правительства РСФСР. 1922. Отдел первый. № 6. С. 78–80.
5. Канчеев А. А. Бюджетное обследование научных работников // Научный работник. 1925. № 3. С. 118–130.
6. О дополнительных мерах к улучшению жилищных условий научных работников: Декрет ВЦИК и СНК РСФСР от 13 апр. 1925 г. // Собр. узаконений и распоряжений Рабочего и Крестьянского правительства РСФСР. 1925. Отдел первый. № 24. Ст. 173. С. 184.
7. Об улучшении жилищных условий ученых // Известия. 1.04.1933. № 6. С. 2.
8. Отдел рукописей Российской государственной библиотеки Ф. 369. Д. 41. 89 л.

9. Петаченко Г. А. Проблема жилищных прав научных работников РСФСР в 1920-х гг. // Вестник БДУ. 2010. Серія 3. № 1. С. 22–25.

10. Постановление ВЦИК и СНК РСФСР «О праве пользования дополнительной жилой площадью» // Собрание законов и распоряжений рабоче-крестьянского правительства СССР. 1930. № 14. С. 181.

11. Постановление ВЦИК и СНК от 20 августа 1933 г. «О жилищных правах научных работников» // Краткий справочник по жилищному законодательству. – Исполком Молотовского городского Совета депутатов трудящихся. Молотов, 1944. С. 47–49.

12. Постановление ВЦИК и СНК от 10 июня 1935 г. «О жилищных льготах изобретателям» // Краткий справочник по жилищному законодательству. Исполком Молотовского городского Совета депутатов трудящихся. Молотов, 1944. С. 49.

13. Практический комментарий к инструкции Жилищного Отдела МКХ о порядке уплотнения жилищ // Жилищное товарищество. 1922. № 6. С. 31–35.

14. Пять лет работы Центральной комиссии по улучшения быта ученых при Совете Народных Комиссаров РСФСР (ЦЕКУБУ). 1921–1926 гг. М. : Издание ЦЕКУБУ, 1927. 51 с.

15. Тайцплин И. С. Жилищные права и условия научных работников // Научный работник. 1927. № 1. С. 40.

16. Ясинская В. И. Жилищные условия научных работников в Москве и в провинции // Научный работник. 1928. № 11. С. 50.

Didenko K.V. HOUSING PROVISION FOR SCIENTIFIC WORKERS OF THE USSR IN THE 1920–1930's

A special place in the structure of everyday life is taken by living conditions. Today, scientists have proven that a person's place of residence is a vital, daily and cultural space of their existence.

In the article, within the indicated chronological period, questions about the living conditions of scientists are investigated. It was found that this problem is practically not studied by modern scientists. The study analyzed archival materials containing information on the creation and activities of the Central Commission for the Improvement of the Life of Scientists (TseKUBU) under the Council of People's Commissars of the RSFSR, the Housing Section of TseKUBU and housing and construction cooperative «Scientific Workers».

The activity of the Central Commission for the Improvement of the Life of Scientists (TseKUBU) established in 1921 at the Council of People's Commissars of the Russian Soviet Federative Socialist Republic is under analysis, which was directly involved in solving the housing problems of scientists and whose activities began to bring benefits in terms of improving the living conditions of scientists by declaring legislative benefits for the right to use housing.

It is noted that in the housing policy of the USSR in the 1920s-1930s, such new terms as «ushchilnennia» (infringement) and «samoushchilnennia» (self-infringement) appeared, which became a difficult test for urban residents. The city authorities received the right to evict residents who were considered class enemies, and put other people in their apartments.

It was established that in addition to the main living area, scientific workers used «extra» rooms as a library, laboratory or office for scientific work.

It is emphasized that in the 1920s, the issue of organizing housing construction became an important area of activity for TseKUBU in solving everyday problems of scientists. That is why in Moscow during this period a housing and construction cooperative «Scientific Workers» was created for all scientists of the city. A separate issue was the provision of housing for those scientists who came to cities, in particular to Moscow, to carry out certain scientific tasks.

Key words: Soviet power, scientific intelligentsia, TseKUBU, housing crisis, living conditions, «ushchilnennia», «samoushchilnennia», «extra» room.